

Az idvesség tana.

Bármely mozgalomnál az első kérdés, a melyet felteszünk, hogy mi annak a célja? a második: mikép lehet azt megvalósítani? és végül, hogy mi az eddig végzett valóságos munka eredménye? E kérdésekre adott feleletek tájékozást nyújtanak a vállalat célja, eszközei és eredménye felől.

Ha e kérdéseket a keresztény vallásra alkalmazzuk: ugy erre, hogy mi a cél? ebben az egyetlen egy szóban kapjuk meg a feleletet: *idvesség*.

A keresztény vallás az emberek lelkét akarja megmenteni. Mit jelent ez? azonnal megértjük. Ez azt a megkülönböztető tisztet fejezi ki, mely a keresztény vallásnak első és lényeges célja. Mert a keresztény vallás valamivel több, mint egy bölcselmi vagy oktató rendszer. Oktató az, és bizonyos tekintetben dogmatikai. Dogmatikai teszem az Isten lényét illetőleg; dogmatikai a bűn büntetésére vonatkozólag is. De a theologiai és ethikai pontokat oly czéllal érinti, a mely lényegében gyakorlati. A mikor tanít, az emberi tudománynak nem csupán önmagáért való előhaladását czélozza. Mikor a keresztény vallás azt a jogot gyakorolja, hogy az igazság újabb felfedezését jelenti ki oly dolgokban, melyek az emberi értelem törekvéseit meghaladják, a mikor arra a czélra törekszik, hogy az emberi dolgok vezetésére az erkölcsi elveknek egy tisztább sorát állítsa meg; mindezeket egy mélyebb és fontosabb igénynek rendeli alá. Azt tartja, hogy kitünőleg ő bir az embernek lelki jóllétet adni s ezt a lelki jóllétet idvességnek nevezi. Hogy a kereszténységet lényegében megérthessük; hogy méltányolni tudjuk Jézus vallásának valódi jellemét: tudnunk kell, hogy mit ért a keresztény vallás amaz ígéret alatt, ismernünk kell az ígért idvességnek természetét.

Idvesség: ez egy theologiai szó; a theologiai szavaknak pedig mai napság kevés becsük van. Korunk gyakorlati iránya nem igen türi az ilyeneket, a tudós meg ugy vélekedik, hogy azokon felül áll. E régi szó egy élő eszmét fejez ki, mely jelentékeny történeten ment keresztül. A nélkül, hogy elvesztette volna eredeti értelmét, mely

kulcsul szolgál jelen értékéhez is, sokat nyert mélységben és jelentésben, annyira, hogy teljes jelentését csak tökéletlenül lehetne meghatározni az eredeti alkalmazás tanulmányozása által.

Idvesség eredetileg a szolgaságból való megszabadulás. A zsidó nemzet megmentői annak a szabadításnak voltak eszközlői, mely által Izrael az idegen elnyomás, vagy a nemzeti rosz kormányzat alól felszabadult. És munkájuk nem csupán külső munka volt. Hivatásukat az által teljesítették, hogy hatottak első sorban a nép lelkére s felébresztvén a szívben mindazt, a mi nemes és őszinte és fejlesztvén a nemzeti öntudatot, önérzetet, előkészítették a nemzeti szabadság megnyerését. Izrael történelme ily módon egy szellemi történelem s előkészítés a kereszténység nagy munkájára — a lélek felszabadítására. Minthogy a nemzet eredeti ellenségei saját gyengesége, bűnei, saját restsége, önzése és vallástalansága valának; minthogy ezek valának zsarnokaik, belső elnyomói, melyek békítől kellett a nemzetet először megmenteni, mert máskülönben nem lehetett volna valódi és állandó szabadulást eszközölni; így, a mikor a megszabadítás kérdése a nemzeti élet köréből az egyéni lélekre vitetett át, ennek megmentése is hasonló volt ahhoz.

Halál, pokol és ördög fenyegetik a lelket, mint Egyiptom vagy Assyria fenyegették Izraelt. De ezek nem a valódi ellenségek. Ha megszabadulunk is ezek félelmétől, az a dolgon alapjában véve semmitse változtat. Semmisítsd meg a poklot, hogy legyen tönkretéve, mint Sennacherib hadserge az éjben, mit tettél ezzel csak egyetlen egy lélek megmentésére nézve is?.. Minden bűnös egy zsarnokot hord keblében s ha a bűn szolgáját akarod megszabadítani, az egyetlen út: a személyi ujrászületés. Véget kell vetni a kéjvadászás, a büszkeség, csalás, igazságtalanság, képmutatás, a gonosz szív és a szeretet nélküli életnek való szolgálatnak; óhajtani kell azt a szellemet, mely szereti az igazat s azt az erélyt, mely akarja és cselekeszi is a jót és igazat. Más orvosság nincs, mely idvességet szerethetne a léleknek. Segéld csak a lelket, hogy érje el a szellemi függetlenséget, akkor a halál, a pokol és ördög se tudják megrettenteni, sem pedig ártalmára lenni. Próbáld számüzni bármely más módon a félelmet, melyet a bűn szül s mit végeztél? A lélek nem lesz megmentve. A lélekben csak egy hiu, hiábavaló bizalom gyült fel, de a mely belső állapotát megváltoztatni nem tudja. A felületes eszköz nem távolíthatja el azt a mélyen fekvő bajt, mely mindig terjed ott belől. A kecskék nem juhok, még ha Jézus véréért fecskendezük is rájuk képzeletben s ha azt hisszük is, hogy Istennek

jobbán állanak rendben. Gyakran megesik, hogy sok dolog, melyet vallásos tapasztalatnak tartunk, csak arra jó, hogy elnyomja a lélek aggodalmait, de nem arra, hogy gyökeres javítást eszközöljön s élet-ujjulást biztosítson. Ezért a nemtelen csak gunyolódik s minden valást, mint az érzelmi természet fényüzését, megvet. Mert, a mint egy kegyes ember megjegyezte azokról, a kik magukat szenteknek, idvezülteknek nevezték: „Hogy Isten mit tesz velük az égben? Nem tudom, (ő sokat tehet) de ha szabad nyiltan szólanom, ez emberek annyira igaztalanok szavaikban és cselekedeteikben, hogy e földön alig van helyük egy igaz társaságban, vagy mivelts körben.“

A kereszténység célja, hogy oly szellemi munkát vigyen véghez az ember lelkében, mint a mely ujjaalakítja, ujjíateremti a lélek természetét s ez az, a mit mi idvességnek nevezünk.

Az idvesség eszméjének történeti fejlődését az a különös kifejezés segítette elő, melylyel ez eszme a theologiában volt meghatározva. A latin szó (*salvatio*), mely ugy terjedett el, hogy két-egymástól független és nem egészen hasonmévü kifejezést jelent, egyik az ó- másik az uj-testamentumhoz tartozván, a saját különös értelmezésével is előttünk áll. Az uj-testamentumi nézetet, mintegy megkülönböztetve az ó-testamentumtól, nemcsak hogy előnkbe állítja, de különös súlyt is fektet arra. Az *idvesség* éppen mint a *bűnhődés* a keresztény pénzverde ama bámulatos vereteinek az egyike, mely gazdagította a kijelentés szótárát s átjött a modern beszéd formájába. Ez nem klasszikus, hanem keresztény kifejezés. (Cicero *soterem salvatorem noluit nominare*. Capella.) Gyöke az egészség és épség eszméjével éppen ugy össze van kötve, mint a boldogulás és biztonságával. Mikor a megmentés egy esetleges tényénél többet fejez ki, akkor a lelki erő egyenes és erőteljes működését, a szellemi természet érettségét jelenti. Igy felülemelkedünk az idvességről való ama durva nézetten, a mely ugy tekinti azt, mint a kijavítás eszközét, arra számítva, hogy az bizonyos jótékony hatásokat fog előidézni. Mielőtt meghatározhatnók, hogy az idvesség valóban mi, tanulmányoznunk kell először a keresztény eszményt az életről saját jellemében. Az idvesség nem egyéb a belső emberre nézve, mint az egészség a külső emberre.

A bűnösség nem csupán szolgaság. Megcsonkítása ez a lélek üdeségének, a tehetség szépségének, rendetlensége a szellemi háztartásnak. Igy fokonként beteg lesz az egész lélek és bágyadt az egész sziv. Az ember elveszti azt a függetlenséget, hogy önmagán uralkodhassék, és szolgál. Kiszabadításra van szüksége; kiszabadításra

abból a hálóból, a melybe belefonta önmagát. De elveszítette egyszersmind kedélyét, tiszta belátását és helyes ítéletét; tehetségei bármily szépek is máskülönben, meg vannak rontva; az ember beteg, erkölcsi egészségre, erkölcsi szabadságra van szüksége. Mindkettőt pedig az idvességben lehet feltalálni, mely szó nem egyebet fejez ki, mint a keresztény eszményt az egészséges lelki élet és valódi emberségről.

A bűn hatását még másképen is le lehet írni, a mikor t. i. úgy tekintjük a bűnt, mint Istennek megsértését s az isteni törvények ellen való fellázadást. Ha kérdezzük, hogy miért van ez így s hogyan sértheti meg valami Istennek fenségét? az erre adott válasz éppen az elébb említettekre vezet vissza. Isten nem önkényes lény. Célja a világ kormányzásával az, hogy az ő tökéletességéhez hasonló tökéletesség jöjjön létre. Ő azt a jellemet keresi az emberben, melyet erkölcsi szempontból mi igazlelkűségnek, őszinteségnek nevezünk; mely vallásos eredetével összeköttetésben tekintve, nem egyéb, mint az istenes élet igazsága s mely szellemi növekedés által átmegy a szentségbe, közölvén és visszasugározván az ember lelkében a szent tapasztalatot, mennyei értelmet, a Jézusi életet és az Isten jellemét. Isten kivánalmát ennél kevesebb kielégíteni nem fogja. A bűn: ellene való sérelem, mert bemocskol és elrutit s minél nagyobb a bűn befolyása, annál inkább lerontja az embernek az Istenhez való hasonlóságát. A bűn által ejtett sérelmet nem lehet eltörölni a nélkül, hogy a sérelem oka is el ne törültessék s ez pedig csak akkor lehetséges, ha először visszaállítatik a feddhetlenség és jellemtisztaság.

Helytelenül értelmezzük azért az idvességet, ha úgy nézzük, mint valamely hires gyógyszer bizonyos veszélyek, Isten haragja, a pokol tüze, a halál félelme, vagy az ördög csábításai ellen. A idvesség gyakorlati és nem spekulatív dolog; *egy jó*, melyet önmagáért kell kívánnunk és megszerezniünk, bármi lesz is következése a jövő életben. Az idvesség a léleknek az az állapota, mikor ez teljesen tud önmagán uralkodni s jól fel tudja használni alkalmait és élvezni normalis, vagy ha úgy tetszik, eszményi életerejét. Mert ez az alapja, hogy a lélek teljesen magába fogadja az istenes életet.

Tökéletes embert lehetetlen találni. A tévedés: az emberi nem fogalmának meghatározásához tartozik. „Az emberiség — így szól egy szónok — elátkozott gonosztevő,“ s a westminsteri cathecismus ugyanezt fejezi ki még szabadabban. Mélyebb bölcseséggel szól Butler: „az emberek szólhatnak az emberi nem elfajulása és megrom-

lásáról saját tapasztalatuk szerint, de az emberi természet, ha isteni műnek tekintjük, nekem úgy jó, szentnek kell tartanunk.“ Az emberiség valódi példányképe, ha a szentírás nem hazudik, magában az Istenben keresendő. „Az ember — így szól a merész Pál — Istennek képmása és dicsősége.“ És az összes kereszténység, bármennyire meghasonlanak is maguk között, a mikor egy okokkal támogatott magyarázatot kívánnak adni, megegyezik abban, hogy az ember ő benne élt és él, a kiből leginkább meg volt és meg van valószínű a valódi emberség azaz: Istennek képmása. Ő ez, a ki hozzánk jó, mint a szellemi vallás hirdetője, eszközlője és az idvesség papja.

Az idvesség eszközéül Jézus a benne való hitet ajánlja. Ez azonban nem azt teszi, mintha ő ezt a feltételt tekintélyének parancsára kívánná vagy követelné. A mit ő kíván és követel az abban áll, hogy oly hitünk legyen, mint a minő lehetséges és természetes. A hitnek ezt a kegyadományát, isteni alapját, határtalan szellemi lehetőségeit, az önmaga feletti bizonyos győzelmet, elérhetővé teszi saját természetünkben, az ember az Isteni szeretetben való örökös békét és öröm teljességét elérheti, ha itt nem is, de legalább a jövő életben. A Krisztusban való hit, a lélekben, az emberben való hit; igaz, nem e földnek, a földieknek emberében, hanem a mennyei emberben, mely élő mintaképe és örökkévaló profetiája az ember életének, valódi nagyságának és dicsőségének. Vagyis, a mint mi véljük, nem egyéb az, mint abban az emberben való hit, a kiből más szellemi lényeg nem lévén, mint mi bennünk, megpróbáltatásokon és kísértéseken ment keresztül, de erkölcsileg mindenhatónak bizonyult. Az unitáriusok közül még azok is, a kik kétségbe vonják Jézusnak abstract bűn nélkül valóságát, megengedik, hogy ő benne az erkölcsi győzelem teljessége meg volt, s ez új és munkáló hitet ad nekünk, hogy higgyünk az emberben, erejében, kötelességeiben, sorsában és a lélek isteni eredetében.

A mikor azért a theologusok a cynicus vagy pessimista köpenyét veszik magukra; a mikor elősorolják az ember tévedéseit és hüneit annak bebizonyítására, hogy az ember szükségképpen tehetetlen Istenes életet, a szellemi szabadság és szellemi egészség életét élni; tehetetlen élni azt az életet, melyet Isten az ember teremtése alkalmával elébe adott — e theologusok csak akkor tudják igazolni állításukat, ha kizárták előbb az emberiségből azt az *egy embert*, a ki a legtöbb gondot ad nekik; azt az embert, a ki tényleg teljesítette a kívánt feltételeket s a ki nem más mint „az em-

ber Jézus Krisztus.“ Ha Jézus ember volt, felruházva okos lélekkel s élő emberi testtel: ugy ez tökéletes felelet a lélek kétségeire, enyhület a kétségbeesésnek; ugy a bün köteléke megszakítható, mert már meg van szakítva; ugy a bün betegsége gyógyítható. Az oly emberben, a milyen Jézusban van, tökéletesen lehet hinni. Az idvesség lehetséges; napjának hajnala megérkezett, reménye megjött; ereje dobogtatja a hívő sziveket. Elessen, mert gyenge vagyok, de egy bátrabb és jobb lélek megindító kitartása megvigasztal, meghat és biztosít; erőt ad, hogy újra próbáljak és győzzek. Van valaki az erkölcsi küzdelem minden phasisában, a ki eképpen tud vidámitani; vannak, a kik sértetlenül mentek keresztül a tűzön s teljesen Istenhez térve, megnyerték az erőt, melylyel erősítik embertársaikat. Krisztusban teljes mértékben volt meg ez az erő, melyet mások csak bizonyos mértékben és különös alkalmakkor birnak; ő az emberi nem erkölcsi ujratereztője.

Az a szellemi teljesség, mely Jézust az idvesség problémájával ebbe a kivételes viszonyba hozza, kétségkívül magyarázatot igényel. A magyarázatot többféleképp lehet megadni. E kérdés megvitatása inkább a spekulatív, mint a gyakorlati kereszténység körébe tartozik. Jó lesz azonban a figyelmet felhívni itt is egy pontra, mely egy nehézséget el fog oszlatni. Vannak, a kik nagy súlyt fektetnek arra, melyet az új-testamentumban vélnek feltalálhatni, hogy az ember Jézus Krisztus az Istennek valóságos gyermeke, egyetlen szülött fia az örökkévaló világosságnak és szeretetnek. Az eredeti emberséget ugy fogják fel, mint közvetlen az Istenség szülöttjét s azt vélik, hogy ez másképp nem is érthető. Vannak, a kik félnek ez állítástól, nehogy ezt elfogadván, fel kelljen adni azt az igazságot — ez igazság feladása pedig az említett állítással annyira elválaszthatlanul össze van kötve, mint az ok az okozattal — azt az igazságot tudniillik, hogy Jézus valóságos és tökéletes ember volt. A szellemi megegyezés fontosabb itt a dogmai eltérésnél. Az alapos meggyőződésben, melynek egyedül van közvetlen vallásos fontossága, lényegében mindakettő ugyanazon az alapon nyugszik. Igaz, ez még azokról is, a kik a legtávolabb látszanak állani az itt érintett eszmétől azokról tudniillik, a kik azt hiszik, hogy a szent iratok adatai akkor egyeznek meg leginkább, ha elfogadjuk, hogy Krisztus az anyagokon is felülálló látogató, a ki az égből küldetett a földre; s a kik ezért tartózkodnak az *ember* nevet az ő legbensőbb természetére alkalmazni, mert e név szerintök inkább a szellemi korlátozást, mint a szellemi lehetőséget fejezi ki. Az a nagy theologiai elv, mely csak-

nem mint felfedezés áll a theológiában s mely Channingtól ered, azok nézetét szoros összhangba hozza a már mondottak lényegével. „Mikor mi — így ír Channing — a lények, az angyalok és arkan-gyalok felsőbb rendéről beszélünk, hajlandók vagyunk akkor a lények különböző nemét és faját érteni, melyek átléphetlen korlátok által vannak tőlünk és egymástól is elválasztva. Pedig ez nem úgy van. Egy családból valók mindenek.” Ez utolsó szavakat arany betűkkel kellene leírni. Ezek adják meg nekünk a kulcsot a theologiai rejtelmek igaz megértéséhez. Ezek világosságánál minden keresztény megértheti, hogy Jézus szellemi teljessége, más szavakkal valódi embersége, mikép lehet a benne való bizalmunknak igazolása s a hozzánk való segítségének forrása. Mindnyájan elmondhatjuk: „ez a mi husunkból való hus, a mi lelkünkől való lélek;” elmondhatjuk azt is: „elvesztettem hitemet az emberben s visszanyertem azt Krisztusban.” Ez az a bizalom, mely megváltoztatja az akaratot s szabaddá teszi a lelket. „Hiszek és idvezülök.” A hiányzó erő nem hiányzik többé, az élő behatást megnyertem: „mindent megtehetek Jézus Krisztus által, a ki engem megerősít.”

Jézusnak az idvességre vonatkozó közbenjárása oly közbenjárásnak van itt tekintve, mint a mely hatásánál és mértékénél fogva egyetlen és a mely kizárólag az emberre, nem pedig az Istenre hat. Az ember az, a kinek az idvezülésre szüksége van; az ember az és nem Isten, a kit reá kell bírni, hogy az idvességnek akarója legyen. Kezdetől fogva ez volt Isten akarata és mindig ez lesz. Az ember bűnössége és pártütése nem hogy gyengitené vagy megsemmisitené Istennek kegyelmét és szándékát, de ha a végetlen szeretet fogékony volna a növekedésre, növelné annak az isteni jóságnak és bölcseségnek a könyörületét, mely egyedül ő benne van örökre „a ki nem azt akarja, hogy a gonosz elvesszen, hanem hogy megtérjen az ő utjából és éljen.” Helyesen mondja azért Scougal Henrik: „megvetés és irigység nem lakozik amaz örökké áldott lény kebelében, a kinek a neve és természete: szeretet.” Jézus közbenjárói hivatala tehát nem abban áll, hogy az Istent kiengesztelje, hanem hogy megújítsa és ujratertse az embert; vezesse vissza a lelket önmagához s gyűjtsa fel benne az igazság szeretetét és az istenes életre való elhatározást. Ennyit jelent a Jézus élete a mi lelkünkben, mely megtisztít és lelkesít.

Azt kérddhetik itt némelyek, hogyha ennyire akarja Isten az ember idvességét, miért nem biztosítja azt sokkal köztelenebb és egyenesebb eszközök által? Mi csodát várnánk, mely által Isten egy-

szerre ujitáná meg az elesett lelket és a mely egy csapásra nemzené újra a lélek belső szellemi állapotát. Ha azt vesszük fel, hogy Isten a *rendnek* Istene, ez alapon semmit se szólhatnánk az ellen, mert egy ily *legyen* szó csak azt mutatná, hogy elveszett a rend elve és azt helyre kell állítani. Más alapon azonban az erkölcsi lehetetlenség volna. Isten egy becses és veszélyes birtokot adott az embernek, melyet nem fog egy könnyen visszavenni. Az ember választhat a jó és rossz között, Isten és önmaga között; akaratának szabadsága van, hogy eltérjen Istentől és a jóságtól; saját akaratából kell tehát hogy az elhagyott központhoz visszatérjen, mert ellenben semmi más utat nem talál, mely haza vezetné. Isten nem synonymja, hasonértelmű szava, a vad erőnek. Az erkölcsi világegyetemet, melyben ő gyönyörködik, nem gépek vagy szolgák alkotják. Meg kell hogy térjen a szív; Istenben kell hogy összpontosuljon a vándorló szeretet; meggyőződésből és nem kényszerűségből kell hogy az engedetlen engedelmessé váljék; a lealjasított élet belsőkép kell hogy megújuljon, — és mindennek szabad választásból kifolyólag kell történnie.

A megbocsátás feltétele gyanánt a multa vonatkozólag és a szellemi segély feltétele gyanánt a jövőre vonatkozólag Isten *bűnbánatot* kíván gyermekeitől. Ennél többet nem! Ebben áll az isteni jóság szabad kegyelme s az emberrel való bánásmódjának törvénye, szabálya. Ez igazságot nem lehet eléggé hangsúlyozni, a bűnbánat nem csupán elkerülhetlen, hanem egyszersmind egyetlen feltétele az isteni megbocsátásnak. Bármely vallásban, vagy vallásnélküliségben, ha a lélek olyat teszen, a mi a bűnbánatról tanuskodik, ezt Isten amaz egyetlen áldozat gyanánt, melyet ő kíván, elfogadja; kegyelme megbocsát, szeretete azt a szívet, mely ekkép hajol meg előtte, megújítja. Lehet, hogy az Isten előtt való e meghajlás nem történt öntudatosan, s nem azzal a tekintettel, hogy a bűnbánat Isten iránti áldozat, de ha meg van abban a valódi dolog, betelnek akkor a régi szavak: „azok találnak meg engem, a kik nem kerestek.“ A bűnbánat próbája vagy ennek kísérője gyanánt Isten semminemű hitbéli feltételt nem követel. Mikor meg van a bűnbánatban az igaz őszinteség és erő, akkor nem az a kérdés, hogy valamely különös hit birtokában van-e az ember, hanem az, hogy ott van-e a megbocsátó szellem előtt? „Megbocsássatok — így szól az isteni parancs — hogy nektek is megbocsássanak.“ És miért? azért, mert itt az ujjászült természet egy új gyakorlatára van hivatkozás, mely a legjobb tanubizonyosság arra nézve, hogy a szív meglágyult, a kedély megváltozott

s meg van az akarat annak az igazabb, jobb és dicsőbb életnek folytatására, a melyben áll tulajdonképpen a bűnbánat.

Azokat, a kik ez igazságot Jézus munkájának a kizárásáig vinnék, emlékeztetnünk kell arra, hogy a bűnbánat milyen nehéz és ritka cselekedet. A bűnbánat természetéről való igaz nézet egyike a legszükségesebb dolgoknak a mai theológiában. Ez nem áll az egyszerű bánatban vagy csupán a büntől való irtózásban s még kevésbé a bűn következményeitől való rettegésben. A bűnbánatot nem lehet ez érzelmek egyikébe se befoglalni, ámbár mindenik, vagy azok bármelyike lehet a bűnbánatnak előzménye s közremunkálhat felébresztésére. A bűnbánat magában foglalja az akarat tényleges elhatározását, magában foglalja azt, hogy bensőleg határozottan eltérjünk sok eddig kedvesen ápolt hajlamtól s magunkhoz öleljük Istennek az életre vonatkozó szent törvényeit. A kapu szoros, az út keskeny, kevesen lépnek azon be. Bármely alapon szóljanak azért azok, a kik azt mondják, hogy a bűnbánat folytán való megbocsátás, könnyű alapon való megbocsátás, nagyon távol állanak az igazságtól. Ez nehéz, s sok esetben éppen a lehetetlenséggel határos. Meglehet az erős kívánság szabaddá lenni, de az akarat érzi reménytelen szolgálását. Hogy legyek más, mint a mi vagyok? Hogy törjem meg a szokásnak azt a lánczát, melyet önmagam készítettem? Mikép küzdjek sikerrel a bennem született hajlam, az öröklött irányok ellen, melyek folyton csak lenyomnak? Hogy tudjak magamon felül emelkedni? „Oh. nyomorult, a ki vagyok!“ — így kiáltott fel ő, a ki az emberről mint Isten képmásáról és dicsőségéről beszélt, — „kicsoda szabadít meg engem a testi haláltól?“ S e kétségbeejtő kérdésre megtalálta a remény és győzelem feleletét: „Hálát adok Istennek a mi urunk Jézus Krisztus által.“

E felelet megnyugtató, mert a hatalom nem várt forrását vezet be e problémába. Jézus valóságos szabadító, a mennyiben közvetlen hatása a szívre és lélekre annak, a mi ő, s a mit cselekedett hatalmába keríti a lelket, s eltávolítván a bünt, létrehozza a szellemi szabadságot. Istennek a lelken kívül élő fia meglátogatja Istennek magában a lélekben meghalt fiát s e meglátogatás, felkeresés nem hiábavaló. „Te, a ki alszol, kelj fel a halálból s Jézus megvilágosít.“ Érezvén ekkor Jézusnak kényszerítő befolyását, melynek hatása van a szellemi létre, a bűnös ember, mint a példabeszédbeli ifjabb fiu, magához sőt s felismerván saját igazi és jobb *énjét*, Istenhez tér.

Mert a míg a Jézus munkája magát az Istent nem változtatja

meg, addig az egy nem kevésbé fontos átalakulást eszközöl bennünk az által, hogy helyreigazítja az Istenről, és az isteninek az emberhez való viszonyáról eszméinket. Krisztus alkalmassá tesz arra, hogy magyarazzuk az isteni jellemet az *atyaság* és *szeretet* eszméi szerint. Ezt azonban nem úgy teszi, hogy félre tegye az isteni igazságosságot, vagy azt a haragot, mely annak csak cselekvő alakja, hanem úgy, hogy meggyőzi a lelkiismeretet, hogy Istennek irántunk való minden cselekedetei — akár fájdalmas, akár örvendeztető reánk nézve — nem egyéb, mint a javunkra szolgáló változhatatlan czélnak a kifolyása. Isten igaz ismeretét, azaz: Isten atyai jellemének az ismeretét a rossz cselekedetről való saját felfogásunk rontotta el. Mikép Jákob félt találkozni Ezsauval, a kivel rosszul bánt, úgy mi is félünk Istenhez közeledni. Ugy, hogy korlátot tettünk magunk és teremtőnk közé, s azt hisszük, hogy ő nem hajlandó kiengesztelődni, kibékülni: ez pedig annyi, mint saját akaratosságunk és vétkeink árnyékát Istenre tolni. Jézus elűzi a felhőt s megmutatja Istennek arczatát és ime a küzdelem után, melyet folytatánk saját békénk ellen, az elidegenedés rémes éjjeiben, világosság jó a szívre: „szemtől szemben láttam az urat és élek.“

Maga a kereszt, mely a kibékülés leghathatósabb eszköze, kizárólag csak az ember szívére hat, mint a hol szükség a változás, és semmikép se az Isten szívére, a hol örökkévaló helye van a változhatatlan szeretetnek. Dr. Johnson azt mondja: hogy „az egyetlen mód, mely által a vallásos igazságot meg lehet alapítani, a vértanúság.“ És Jézus ezt megerősíti: „én azért születtem és azért jöttem e világra, hogy bizonyosságot tegyek az igazságról.“ De a kereszt több, sokkal több, mint a vértanúság, mely az igazság tanutétele. Annak nem annyira az a czélja, hivatása, hogy az értelmet győzze meg, hanem az, hogy megnyerje az érzést, a lelkiismeretet a jóság részére, mely a kereszten az önfeláldozás szélsőségében van kifejezve. Így igazolja ez Jézus mondását: „én mikor felemeltetem e földről, mindeneket én hozzám vonzok.“ A szív nem állhat ellent annak a hatásnak, melyet reá a Getsemane és a Cálvária szemlélete tesz. A lélek az ő vezetésére bizza magát, a ki „egyedül tapodta a sajtolót,“ harczolván az igazságtalanság ellen, küzdvén a lélek felszabadítása és egészsége érdekében. Mily nyomorult a bűn, mióta szeget vett kezébe s könyörtelen gunynyal, nem annyira rossz aratu, mint könyörtelen szívvel, oda szegezte Jézust a kereszth. Milyen gazdag az égi szeretet, mióta emez én szívemnek szeretete előhozta az úr Jézust, az igaz embert, hogy elvérezzék és meghaljon érettem. A ke-

reszt által Jézus hatalmat nyert a lélek felett; alsóbb foku *énünk*-től megváltott ő minket az ő isteni könyörületének és önzetlen szenvedésének árával.

Hozzáadhatjuk még azt is — a mennyire az embernek isteni értékéről való eszméinket emberi nyelven kifejezhetjük, — hogy jogunk van azt tartani, hogy Jézus élete és munkája itt különbséget kell hogy csináljon. Isten éppen annyira, oly igazán szereti a bűnöst, mint a szentet; de különbözőképpen tekint rájuk. Szereti a bűnöst, mert látja benne azt, a mit mi nem látunk: a még elérhető szentségnek le nem rontott lehetőségeit. Az emberi nemre se nézhet a nélkül, hogy figyelembe ne vegye az emberiség igaz dicsőségének megvalósítását a Jézusban. Ez egy dicsőség, mely arról profétál nekünk, hogy mi van az Isten értelmében az emberi idvességre nézve; magára Istenre vonatkozólag pedig nem egyéb, mint igénylése, megkívánása annak a jellemnek, melyet keres gyermekeiben és keres — fájdalom — nagyon gyakran hiába! A ki azt így magyarázza, bizonyára nem fog vitatkozni e kifejezés felett: „a Jézusért,“ — noha ellenkezik ez a szentirással — mert ez így fog értetni: *a lelkekért, az ember lelkéért, az az úgy, a mint azt láttuk a Krisztusban.* Ha az ördögnek nincs semmi baja a legjobb hangokkal, hasonlóképvéssé lehet ok arra, hogy kedvezzünk egy hamis theologiának, mely szakíthatlan álláspontot foglal a hagyományok mellett, melyeknek, helyesen magyarázva, értelme nemes, tiszta és jó. Bizonyos értelemben megengedhető, hogy úgy beszéljünk Jézus szentségéről, mint a mely Isten előtt a mi bűnösségünket ellensúlyozza; mint a mely kárpótlást nyújt, mikor az emberi természet az ő egészében fog megítéltetni. Meg kell engedni azonban, hogy e kifejezésben veszély rejlik, ha azt képzeljük, hogy Isten elfogad bármely kárpótlást az ő akarata előtt való meghajlásunk helyett.

A szentség a saját maga lényegében személyes dolog. Ha élő hit az igazságnak forrása, úgy Isten, a ki kezdettől fogva látja a véget, beszámíthatja az ily hitet igazság gyanánt; úgy nézvére erre, mint a mely magában foglalja termő erejét is az igazságnak. Ha pedig a bűnbánat a szívben levő bűn elvetését jelenti, úgy megnyerheti a bűnbánat Istentől azt a teljes elfogadást, mely az embereket erkölcsileg már is az Isten elé állítja, a hová végtére érkeznők kell. Mig a szentség megtartja jelentését, addig ő nem adhatja meg a léleknek kívülről a szentség érdemének idvezítő erejét, mert ez olyan lenne, mint fehér köpenyt tenni a nem tiszta szín fölé. Elküldi Jézust, hogy bűnbánatra bírjon, megbocsát és feloldja mind-

azokat, a kik igazán megbánják bűneiket. Az elvileg eképp biztosított idveiséget azonban, minden lélek egyénileg kell hogy kieszközölje, kinyerje a maga számára. Legyen a megtérés pillanata egy teljes változás hirteleni forduló pontja; vagy legyen az — a mi ritkán esik meg, de nem kevésbé való — a boldogabb életek tapasztalata, egy csöndes, vihartalan szellemi átalakulás kifolyása, melyben a szív nem kinoztatik; vagy legyen az a szív vágyainak nyugodtabb iránya, mindaddig, a míg a szellemi erők nem összpontosulnak Istenben, a munkának, bármely módon kezdődött is meg, tovább és tovább kell haladnia. Gyors, avagy lassú növekedés által magára kell öltse a tökéletesnek képmását, a Jézus szellemét, az Isten hasonlóságát. Isten megsejti, Jézus is segít, de semminemű segély nem fogja helyettesíteni az egyéni vallásnak azt az életet, mely által úgy mutathatjuk be testünket Istennek, mint egy élő, szent és elfogadható áldozatot, melyet lelkünk megújulása átalakított, hogy annak bizonyulhassunk, a minék Isten kíván.

Egy bölcs ember azt mondá: „hogy a kereszténység vagy hasznos, vagy nem ér semmit.“ Ez azt jelenti, hogy a jóság élete mélyebb lesz a szívben s nő az erő, mely ellene áll az önzés, világiság és szeretetlenség csábításainak; előre halad az indokok és a magaviselet tisztulása; győzelem leend a vágyak és szenvedély felett s bátrabban lehet támaszkodni beszédben az igazság erejére, a magaviseletben és bánásmódban a tisztességre; az ítéletben szeretetre, a megbocsátásban nemesszívüségre. Azt jelenti, hogy gyűl annak az elhatározásnak ereje: „hogy temesse el a múlt az ő halottját, hogy felszabadjunk az időt az Isten országa számára; hogy bebizonyítsuk az élő lelkiismeret uralmát minden kicsiny és nagy dolog felett; hogy legyenek becsületes dolgok a magán életben és a nyilvános kötelességekben nemcsak az emberek előtt, hanem még ott is, hol emberi szem nem láthat; hogy járjunk ne csak a tudományban, hanem egyszersmind új életben is. Ha az nem ezt jelenti, ha nem erre ösztönöz, ha az értelmet finom, de hiu ismerettel táplálja, az érzéseket haszontalan gyönyörrel csiklandozza, mely nem tisztítja a szívet, nem emeli a jellemet, nem enyhíti a piaczi kapzsiságot, a társaság ridegségét, az egyház féltékenységét; nem szenteli meg a fáradtság célját vagy növeli a hazaszeretet szellemét, ha nem jobbitja és gazdagítja a mai életet; nem változtatja szellemivé a jövő reményét: akkor valóban nagyon is igaz lesz Emerson szava: „hogy az nem menthet meg titeket a sátántól, a mely ti vagytok.“

Továbbá, a mikor úgy találjuk, hogy ezek s a jóra való ha-

sonló irányzatok működnek az ember szívében és szépitik életét, akkor annak a befolyásnak is látjuk tevékenységét, mely *Istennek* hatalma az idvességre. Akár vezethetjük vissza. akár nem, közzítve vagy közvetlenül Jézusra annak a befolyásnak eredetét, mely az élet ez áldott gyümölcseit szüli, ezek azok, melyeket ápolni és fentartani ő e földre jött; melyek tanubizonyságai annak a valószínűségnek, hogy ő ismeri az emberi kötelességet és tehetséget; ezek túlélnek az emberekhez való üzeneteinek igazságát. „Az írásek szerint a kereszténynek igazi meghatározása abban áll, — így szölt Róbert Barclay a nagy skót theológus — hogy a keresztény az az ember, a kibn meg van a Jézus szelleme és vezetettik az áltál.“ Ha ez igaz, úgy az idvesség és a Krisztushoz való tartozásnak végső próbája nem a tudomány vagy vélemény, hanem a kedély, az elvek és a jellem. A világ kételkedik Jézus isteni igényei, természetese s azok érvényessége felett s ebben az egyezés nehezebb. De hogy Jézus azért jött a földre, hogy egy jobb, tisztább, egyszerűbb, nemesebb és igazabb életnek az országát alapítsa meg: mindenki értheti. És a mily arányban érzik az emberek, hogy az idvesség emez ország hatalmába és szellemébe való belépésben áll, épp oly arányban vágnak annak áldásaiban és ígéréteiben résztvenni.

Az elmondottaknak összege: az idvesség abban áll, hogy a lélek megnyerte az erkölcsi felszabadulást és szellemi egészséget; a közbenjárás — mely a kereszténység véleménye szerint arra közremunkál — a tökéletes emberségnek oly módon való felmutatása, mint a mely magához vonja a szívet s megindítja az akaratot. Jézus szellemi képe le van rajzolva a boldogságról szölv tanításban; ez az igaz kereszténynek szellemi fényképe. Akarjátok-e tudni, ha vajjon ti az idvesség állapotában vagytok-e? Mérjétek meg saját szíveteket, akaratotokat és életeteket e mérték áltál. Akarjátok-e megnyerni azt a hatalmat, hogy a szentség ösvényére lépjétek? Nyissátok meg lelketeket Jézus befolyása előtt.

Azt kérdezzük végül, hogy volt-e sikere az ő közbenjárásának? Ennek a kijelentése alkotja-e az Isten igaz evangéliumát? A tapasztalat igenlőleg felel. Az ethikai rendszerek nem tudták az emberek indokai feletti győzelmet biztosítani, szenvedélyeiket meghódítani, s önérdekeiket meghajlítani. Theológiai confessiók érintetlenül hagyták nagyon gyakran a szívet, megindítás nélkül az életet. De Jézus még is a szellemi nagy szabadító, *a ki megmenti a legutolsóig azokat, a kik áltála Istenhez jönnek.* Küldetése találkozik korunk és minden kor legmélyebb szükségével. Az egyszerű szívek, melyek egyszerűségük-

ben hozzája közeledtek; a lealjasított természet, mely a kétségbeesés közben hozzája vonult: munkájának és szellemének befolyásában erőt találtak mindig lemondani a gonoszról s megelégni a világosságnak és életnek útját. Megnyerték általa az isteni megbocsátás tapasztalatát; a mult fájdalmak terhe elmozdított, áldás esett utjokra s tisztává vált a jövő.

Van egy oldala a kereszténységnek, melyről úgy lehet azt tekinteni, mint a mely egy óriási elhibázásnak a töredékét mutatja bé. A mikor azt vallja, hogy övé a kiváltság döntő határozatot mondani az isteni tudomány ama problémái felett, melyek gyötrik az emberek értelmét: ez eme problémákra nézve az ellenkező vélemények végetlen változatát hozta létre. Ez azonban nem a kereszténység, hanem a theologusok hibája. Szemrehányás ez a zsarnoki dogmatismus elhamarkodott és merész vágyaira nézve; de nem fedés a Jézus kegyes céljaira és egészséges eszközeire vonatkozva. Idvességünk nem az Isten ismeretének tökéletességében áll; eredmény nem várható azonnal s nem nyerhető másképp, mint az eddiginél türelmesebb és állandóbb vizsgálata által az isteni kijelentés adatainak. Jézus uralma a szívben, szelleme az életben az, a mely újjászül és idvezit. Ebben áll a kereszténységnek valódi győzelme, ebben bizonyult be hatalma vezérelni a magasabb vágyakat, biztosítani az ember életjavát.

A hitcikkelyek változhatnak; elemeztethetik az emberi természet; a kötelesség új törvénykönyvei kifejezhetik a lelkiismeret fejlődött munkálkodását, a keresztény értelemnek tökéletesebb belátását; de a míg az ember ember marad, addig Jézus keze az a hatalmas emeltyü leend mindig, mely az embert szent életre, Isten életére emeli. Sok szívnek a hangja e földön az égbeli általános öröm énekének előzménye: „most érkezett meg az idvesség és erő, Istenünknek országa és az ő Krisztusának hatalma.

(Gordon Sándor után angolból.)

CSIFÓ SALAMON.

Az evangelium hatalma.

Üdvözlő beszéd. *)

Ker. Atyámfiak, Ker. Gyülekezet! Napjainkban a legélelénkebb vita tárgyát képezik hazánkban az „egyházpolitikai kérdések,” melyek felől már magatok is sokat hallhattatok. E kérdések egyfelől az állam és vallásfelekezetek, másfelől a különféle vallásfelekezetek egymás között való viszonyait czélozzák az eddigieknél alaposabban és megnyugtatóbban rendezni és megoldani. Ezek tehát hazánkban mindenkit s így minket unitárius keresztényeket is nagyon érdekelnek; mert behozni akarják a polgári anyakönyvezést, a vallás szabad gyakorlatát és a kötelező polgári házasságot. Nagyon fontos és életbe vágó kérdések ezek, mert helyes megoldásuktól függ sok tekintetben magyar államunk megszilárdulása, a létező s ezután keletkezendő vallásfelekezetek szabad irányú kifejlése s meggyőződés szerint az evangeliumi vallásosság felvirágzása is.

De nem csoda s nem is ujság, hogy mint minden jó ügynek, úgy ennek is, nemcsak barátai, hanem ellenségei is vannak. Azonban nem tartozhatik ez alkalomra az ellentétes álláspontok okait vizsgálhunk, elég, ha a mieinket érintjük.

Semmi sem lehet természetesebb, ker. afiak! mint hogy mi magyar unitárius keresztények ez ügy barátai sorában foglaljunk helyet. Mert lehetetlen el nem ismernünk, hogy az államnak joga van saját polgáraitól anyakönyvet vezetni, éppen úgy, mint egyházunk vezetett s vezetni fog az után is anyakönyvet saját híveiről; lehetetlen örömmel nem üdvözölnünk a vallás szabad gyakorlatát, midőn őseink voltak azok, a kik még háromszáz év előtt egy szabadszellemeű fejedelmünk alatt törvényben mondották ki, hogy mindenki azt a vallást hirdesse és kövesse, a melyik neki tetszik, s azóta jobbaink annyit küzdöttek és véreztek érte; lehetetlen elleneznünk azt a polgári házasságot, a mely külső formájában egyházunk gyakorlatának leginkább megfelel, de az után is csak úgy lehet beusóleg tiszta és szent, ha valláserkölcsi alapon fog állani.

Ezzel távolról sem akarom az egyházpolitikai kérdéseket holgatni előttetek, hanem inkább megnyugtadni kívánlak titeket azokkal

*) Elmondattott a Nyárad-Szentmártonban 1893. jul. 18-án tartott köri gyűlés alkalmával.